

המוסקים הכריעו מספק לברך עצי בשמים רק אם מתקיימים בו גם סימני אילן וגם עצי קשה

ברכות עצי בשמים והנותן ריח טוב בפירות

בורא עצי בשמים

לענין ברכת אכילה ירק הוא צמח שהעלין יוצאים מהשורש או שגזעו אינו רב שנות

1. שולחן ערוך יו"ד הלכות כלאי הכרם סימן רצו סעיף טו

הקנים והורד והאטדין (פי' ערוך מין הדס), מיני אילן הם ואינם כלאים בכרם. זה הכלל: כל המוציא עלין מעיקרו, הרי זה ירק. וכל שאינו מוציא עלין מעיקרו, הרי זה אילן.

2. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רג סעיף ב

על התותים הגדלים בסנה, בפה"א.

הגה: דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו מעצו, אבל מה שמוציא עליו משרשיו לא מקרי עץ, והני כיון דכלה עצי לגמרי בחורף והדר פרח משרשיו, מברכין עליו בפה"א (טור ומרדכי בשם תשובת הגאונים).

לענין ברכות הריח הגמרא מביאה דוגמאות שברכתם בורא פרי העץ

3. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מג עמוד ב

אמר רב גידל אמר רב: האי סמלק יסמין קורין לו כלשון יסמעאל, והוא מין עשך שזו שלש שורות של עליון וזו למעלה מזו ושלא עליו לכל שורה מברכין עליוה בורא עצי בשמים. אמר רב חננאל אמר רב: הגי חלפי דימא נוסס שקורין אשפייג, והוא שכולת נדר, ועשוי כעין גבעולי פשתן, לאשכחנ נבעולין דליקטי עץ מברכין עליהו בורא עצי בשמים. אמר מר זוטרא: מאי קראה - והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ.

הרא"ה מבין שלענין ברכות אכילה נדר עץ הוא אילן אבל לענין ברכות הריח נדר עץ הוא דבר קשה כלשון בני אדם, ונמצא לשיטתו שעת לברכת הריח יכול להיות חדר שנות

4. פירוש ההלכות לרא"ה ברכות דף מג עמוד ב

וסמלק וחלפי דימא. הם עשבים בעלי ריח בגופן ואינם רכים כמו עשבים אלא קשין כמו עץ וגדלין על גבי קרקע. ואי הוה להו פירא בודאי בורא פרי האדמה הוה מברכין עליהו ולא בורא פרי העץ משום דעץ הנזכר בבורא פרי העץ רוצה לומר אילן והני לאו אילן נינהו.

אבל מכל מקום כל דבר שהוא קשה נקרא בלשון העולם עץ. וההוא אינו רוצה לומר אילן אלא דבר קשה. וכיון דכן הני נמי שהן קשין ואית להו ריח טוב בגופן לענין גופן עץ מקרי ומברכין עליהו בורא עצי בשמים. ומייתי ראיה דאפילו מידי דלאו אילן משום דקשה מקרי עץ מדכתיב ותטמנם בפשתי העץ ובודאי פשתים אינו אילן (כיון שהוא חד שנות) וקרי ליה עץ:

וכ"כ מג"א (ט) בשם שלטי גיבורים: 'עצי בשמים. וכן בכל דבר שהקלה שלו קשה'.

אמנם באור זרוע כתב שהגדרת אילן תקיפה גם לברכת הריח ואין חילוק ביניהם

5. ספר אור זרוע חלק א - הלכות סעודה סימן קעט

ופירשו הראשונים הני חילפא דימא לא בריר לן ודאי מאי נינהו וקיי"ל כי הא מתנית' דכל שתחלת ברייתו מוציא עץ כלומר מוציא גזע שממנו יוצאים העלים אילן הוא על כן כל שהוא כענין הזה בורא עצי בשמים מברכין עליהו ואומר ששמו בלע"ז ראזמארין. וכן כתב רבינו אלפס דקיי"ל כי הא מתניתא דכל שתחלת בריאתו מוציא עלין מין ירק הוא וכל שתחלתו ברייתו מוציא עץ אילן הוא.

6. באור הלכה סימן רטז סעיף ג

לדינא קשה להכריע אף דפשטיה דש"ס מסתבר כהרא"ה וריא"ז מ"מ רבים הם החולקים וע"כ יברך בורא מיני בשמים כל שאין בו סימני אילן וכן משמע מפמ"ג ומאמר מרדכי שמצדדים כן לדינא:

- וכ"כ באול"צ (מו נב) לברך עצי רק כשאין ספק כלומר כשמתקיימים שלשת התנאים א"שעליו יוצאים מעצו ב ואין גזעו מחליף, ג'וגם הגבעול קשה. וכ"כ בא"ח (א ואתחנן ה). כה"ח (רט"ז יז).

וכן משמע מהליכות עולם שהטעים לברך על ריחן 'עצי בשמים' כיון 'שיש לו גזע קשה כעץ ומתקיים שנים רבות'.

איור 1 - צמח הפשתן שהוגדר בפסוק כעץ, הגבעול שלו קשיח ולא נכפף כעשב אמנם לא עצי ממש.

הנותן ריח טוב בפירות וברכת הציפורן

7. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רטז סעיף ב

ואם היה פרי ראוי לאכילה, מברך: הנותן ריח טוב בפירות... על אגוז מוסקאט"ה ועל קניל"ה (קינמון) וקלא"ו (ציפורן) וכל בשמים שהם לאכילה, מברך שנתן ריח טוב בפירות.

לענין ברכת הנותן ריח טוב, כל צמח שדרכו להאכל נחשב כפרי ולא דווקא שיש עליו שם פרי כמו לענין אכילה

8. ט"ז אורח חיים סימן רטז ס"ק ד

על אגוז מוסקא"ד. הוא עיקר פרי והקניל"ה שהוא צימרנ"ד וקלאוי שהוא נעגליך אף שהוא אינו עיקר הפרי מ"מ עיקרו עומד לאכילה ע"כ שם פרי עליו לריחו:

המג"א מסביר שלענין הנותן ריח טוב בפירות אפילו כשאין נאכלים בפני עצמם, מברכים (שלא כמו ברכת האכילה שלא מברך עליהם כלל)

9. מגן אברהם סימן רטז ס"ק ד

ד ראוי לאכילה. אפילו אין ראוי לאוכלו בפ"ע רק ע"י תערובות כמ"ש ס"ר ב':

על אכילת תבלינים שדרך אכילתם רק על ידי תערובת אין מברכים, לדוגמא ציפורן

10. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף טז

על פלפל וזנגביל יבשים ועל הקלאון (ציפורן) של גירופלי (ר"ל נעגלי"ך) וכל כיוצא (בוה) שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובות, אין מברך עליהם כלום.

האליה רבה מבין שצריך להשוות דין ברכת אכילה לברכת הריח לענין הנותן ריח טוב בפירות. ומספר יבדך מיני

11. אליה רבה סימן רטז

והא דהשמיט קלאו"ו שהוא נעגלי"ך, נ"ל דס"ל ללבוש דלאו פרי הוא דהא אין מברכין עליהם באכילה, וכן פירש הנחלת צבי [סק"ב] דברי ש"ע

הבאור הלכה מסביר שאין ריחו קבוע אלא בא זמנית אחר החימום

16. באור הלכה סימן רטז סעיף ב

וכן לענין פת כיון דסתמא עומד רק לאכילה והריח שבו אינו רק לפי שעה בעת שהוא חם ע"כ לא אמרינן דבשביל שחישב בעת הנטילה לאכילה גם בשביל הריח דיהיה נעשה כאלו לריח עבדא משא"כ לענין אתרוג [בשאר ימות השנה] ותפוח שריחן הטוב הוא לעולם אם מתכוין בנטילתו גם בשביל הריח נעשה כאלו לריח עבדא.

וכן כתב כף החיים שאין לברך על הקפה

17. כף החיים אורח חיים רט"ז:י"ד

ולפי מ"ש ב"י בסמ"ק רצ"ז דאין לברך על ריח הפת נראה דה"ה דאין לברך על ריח הקאו"י ולכן יש ליזהר מלהריח בה וכמ"ש מור"ם ז"ל לגבי הפת:

השו"ע כתב לגבי שמן זית שחזר וכתשו שמברכים עליו בורא עצי בשמים, המשנ"ב כתב שכיון שהריח הוא תוצאה של כתישה ולא טבעי לפרי, לא יכול לברך ברכת הנותן

18. משנה ברורה סימן רטז ס"ק כה

(כה) בורא עצי בשמים - שהזית גדל על העץ וה"ה משאר פירות שגדלין על העץ אם עשה כה"ג ואם היה זה מפירות שאין גדלין על העץ שטחנם וכתשם ומריח שמנם אינו מברך עליהם רק בורא מיני בשמים [פמ"ג] והא דאין מברכין על כל אלו הנותן ריח טוב בפירות כמו באתרוג וכיוצא בו דהתם שאני שגדל עם הריח אבל הכא אין הריח גדל עמם אלא בא ע"י כתישה וטחינה שנעשית בידי אדם אין שייך לברך הנותן וכו' שלא ניתן בו הריח מתחלתו ושייך טפי לברך עליו בורא ע' בשמים על שהוטבע בו כח הבושם בפנימיותו:

במאמר מרדכי (מה כט) כתב לברך מיני בשמים - 'מכיון שדרך ברייתו של קפה הוא חסר ריח ורק על ידי קלייה הנעשית בידי אדם ניתן בו ריח'. (וכ"כ בספר וזאת הברכה עמ' 361 בשם הרב פירש)

אמנם במשנ"ב כתב שעל קפה חזר ומברך, ואפשר כיון שחזר ריחו לאחר הכנתו

19. משנה ברורה סימן רטז ס"ק טז

כתבו האחרונים המריח בקאו"י כתושה והיא חמה שריחה נודף ואדם נהנה מאותו ריח צריך לברך ברכת אשר נתן וכו':

בחזו"ע (שכ"ט) כתב יש אומרים שמברך ויש חולקים והמברך 'יש לו על מה לסמוך'.

כוס קפה לשתייה

לכאורה דומה למי ורדים, אמנם יש לחלק שעומד לשתייה ודומה לפירות שהובאו לאכילה:

חזו"א (אור"ח לה ה) — אין מברכים על פרי אלא ייחדו להריח בו. (וכן דעת האו"צ בנענע שאם קנה לאכילה לא יברך)

בן איש חי (ואתחנן טו) — כשהביאו לאכילה, אם לא היה מביאו במיוחד על מנת להריח, אין לברך עליו כשהוא מריח בו.

הרב אליהו (מה ל) - מברכים ברכת הריח על פירות שנטל בידו כדי להריח בו אם לא מתכוון לאכלו כעת.

דקלאו"י שהזכיר הש"ע הכא הוא מין אחר ולא נעגליך, ודלא כעולת תמיד [סס"ב] שכתב דמברכין בנעגלי"ך אשר נתן ריח טוב בפירות... ומספקא יש לברך על נעגלי"ך בורא מיני.

והביא דבריו החיד"א בברכי יוסף (רטז ה)

12. ברכי יוסף אורח חיים סימן רטז ס"ק ה

כתב מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה... וקשה על הרב ש"ע שכתב כאן בקלא"ו ריח טוב בפירות, מנא ליה. ושמעתי שיש מוחקים מש"ע קלא"ו, עכ"ל. וכן ראיתי בקונטרס לאחד קדוש כ"י ישן גושן כתב דקלא"ו נמחק מש"ע.

הבא"ח כותב שהמנהג פשוט לברך עצי בשמים, ומשמע שמבין כחיד"א שדבר שעומד לתיבול אינו נחשב פרי, רק שלא מסתפק שהוא עץ

13. בן איש חי שנה ראשונה פרשת ואתחנן סעיף ו

וכן על קרנפ"ל הבא ממדינת הים יברכו עצי בשמים, דכן המנהג פשוט פה עירנו יע"א מזמן עט"ר הרב מו"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל, כשהיו הולכין קהל רב להשתטח בכל שנה על מצבת יחזקאל הע"ה ששם לא יש הדס ומברכין בהבדלה במוצאי שבת על קרנפ"ל עצ"ב, וכן עשו כשהלכו לברוח בזמן הדבר לתקפ"ץ וזה המנהג ברור ופשוט פה עירנו:

וכ"כ בחזו"ע (עמ' שיט) מאמר"ר (מה כב)

איור 2 - תפרחת של ציפורן. הציפורן הוא עץ בגובה 10 מטר. שמשמשים בכפתורי הפרחים המיובשים שלו כתבלין.

ברכת הנענע

14. כף החיים אורח חיים סימן רט"ז אות יג

על ריח מינט"ה הנקרא בערבי נענ"ה ובלשון משנה פ"ז דשביעית דנדנה ופ"ק דעוקצין מינטא. ואמיתא בשבת קכ"ח

כתב הגינת ורדים חא"ח כלל א' סימן מ"א דאין מברכין עליו (כיון שריחו חזק ואינו מבושם ואין הנפש מתענגת ממנו). והרב פרח שושן כלל סי' י"ג חלק עליו וכתב דמברכין עליו הנותן ריח טוב בפירות וכן כתב הלק"ט ח"ב סימן קט"ו אלא שכתב דהעולם נוהגין לברך עליו עשבי ולא ידע למה יעו"ש י"א בהגה"ט.

אבל השה"ל ססי' מ"ד כתב וז"ל והפיגם רוטא והאמיתה מינטה וכל שהן עשב שריחן נודף מברך עליהם עשבי בשמים עכ"ד. והביאו הברכ"י אות ב' וכן עמא דבר לברך על המינט"ה הנקרא בערבי נענ"ה עשבי בשמים כמ"ש השה"ל והלק"ט:

ברכת קפה קלוי וטחון

על פת חמה מסקנת הב"י והרמ"א שלא יברך

15. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רטז סעיף יד

הגה: י"א דהמריח בפת חם יש לו לברך שנתן ריח טוב בפת (אבודרהם וב"י סימן רצ"ו בשם א"ח), וי"א דאין לברך עליו (ב"י), לכך אין להריח בו. והמריח לא יברך. משנ"ב.

סיכום להלכה – ברכות עצי השמים והנותן ריח טוב

ברכת עצי בשמים – כיון שנחלקו הפוסקים בתנאים לברכת בורא עצי בשמים, אין מברכים ברכה זו אלא אם מתקיימים כל התנאים והם:

- א. שעליו יוצאים מעצו
  - ב. ואין גזעו מחליף
  - ג. הגבעול שלו קשה לפחות כמו גבעול של פשתן
- ולכן:

- צמח רב שנתי אך גבעולו רך יברך עליו בורא מיני בשמים, (בא"ח ואתחנן ה. בה"ל רטז ג. כה"ח טז ז.) כדוגמת מטפס בשם יערה.
- וכן צמח חד שנתי אך גזעו קשה קצת יברך עליו בורא מיני בשמים.
- צמח שגבעולו רך וגם אין לו גזע רב שנתי, ואפילו מתחדש מעצמו מהשורש, ברכתו בורא עשבי בשמים. כדוגמת נענע.

ברכת הנותן ריח טוב בפירות – פרי שנאכל כמות שהוא ברכתו הנותן ריח טוב בפירות. וצריך ליטול אותו בידו על מנת להריח, או על מנת לאכול ולהריח (שו"ע רטז ב, משנ"ב שם י). ויש אומרים שמברך דווקא כשלא מתכוין לאכול כעת (מאמ"ר מה ל) ויש אומרים שצריך בזה שיחד אותו לריח בלבד ולא לאכילה כלל (חזו"א אור"ח לה ה. אול"צ מז נו)

ברכה על תבלינים – תבלינים שלא נאכלים בפני עצמם המנהג שלא לברך עליהם הנותן ריח טוב בפירות אלא כברכתם. (אע"פ שבשו"ע כתב לברך הנותן ריח טוב בפירות).

ציפורן – מנהג הספרדים לברך על ציפורן בורא עצי בשמים (חזו"ע עמ' שיט. מאמ"ר מה כב) ומנהג האשכנזים לברך עליו בורא מיני בשמים (משנ"ב טז) אע"פ שהוא תבלין הנאכל.

אבקת קפה חמה – נחלקו האחרונים בברכתה יש אומרים שאין לברך עליה כיון שריחה זמני ומתמעט זמן מה אחרי הטחינה (כה"ח ר"ז יד). ויש אומרים שמברך עליה הנותן ריח טוב בפירות (משנ"ב רטז טז. ובחזו"ע כתב שהמברך כך 'יש לו על מה לסמוך') וי"א שמברך בורא מיני בשמים כיון שאין ריחה טבעי אלא מגיע אחר קליה וטחינה (מאמ"ר מה כט).

כוס קפה לשתייה – נראה שנכון שלא לברך על ריחה כיון שבנוסף לספקות על אבקת הקפה מצטרפים הספקות בתנאים לברכת הריח על דבר שעומד כרגע לאכילה.

לימון – מנהג הספרדי לברך עליו הנותן ריח טוב בפירות (מאמ"ר מה לג. חזו"ע עמ' שח) ומנהג האשכנזים לברך בורא מיני בשמים כיון שלא נאכל בפני עצמו (בדי השלחן סט ב הובא בשערי הברכה)

ברכת הלימון

לכאורה דין הלימון תלוי במחלוקת של דבר הנאכל על ידי תערובת בלבד שלמג"א מברך הנותן ריח טוב בפירות ולאלה רבה מיני בשמים וי"א עצי. אמנם מצינו דעות שונות בזה.

20. קצות השלחן סימן ס"ב – בדי השולחן אות ט

והנה הצימראנען הנקראים למונים עיקרן לסחיטה עומדים לתתם בתבשיל ולא להאכל בעין דע"כ ברכתן שנ"ב כמ"ש לעיל בס"ס ט. ולפ"ז המריח בהן יצטרך לברך במ"ב כקנמון וצפורן.

הגינת ורדים כתב לברך על לימון הנותן ריח טוב בפירות כדין פרי שנועד למאכל ואפילו שהוא בתערובת

21. שו"ת גינת ורדים כלל א סימן מב

כתב השולחן ערוך סי' רי"ו דין ב' ואם היה פרי ראוי לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות... בספר מגן אברהם כתב על דין זה שאפי' אין ראוי לאוכלו בעצמו רק על ידי תערובת שמברך עליו נותן ריח טוב בפירות גם השו"ע כתב שעל הקלאו"ו מברך נותן ריח טוב בפירות והתוספות בריש פרק כיצד מברכין ברכות לו ד"ה בריטבא כתבו שהכוס קלאו"ו אין מברך עליו וא"כ למדנו מכל זה שהלימונים והנראנג' המריח בהם מברך נותן ריח טוב בפירות ושפיר דמי.

וכן כתבו במאמ"ר (מה לג) חזו"ע (שח)

ולכאורה יש להקשות על סברתם ממה שלא כתבו לברך על ציפורן 'הנותן ריח טוב בפירות' אלא 'עצי בשמים' כלומר שלא פסקו כמג"א. והרב אליהו כתב בהערה: 'וברכתו שונה מברכת קינמון, מפני שבלימון רגילים להריח! אמנם לכאורה גם בציפורן רגילים להריח.